ژیانی موزیکژەنێکی کورد لە رۆمانێکی سعودیدا.. ئەردەڵان عەبدوڵڵا

خوێندنەوەیەك بۆ رۆمانی زریاب

بەگشتی ئێمە وێنەیەکی باشمان بەرامبەر عەرەبستانی سعودییە نییە، هۆکاری زۆریش لەمەدا رۆڵیان هەیە، لە پێش هەموویانەوە لەوانەیە ئێمە هێندە زانیارییمان لەبارەی ئەم وڵاتەوە نەبێت بەتایبەتی ئاگاداری رەوشی ئەدەبیی و هونەری نین، کە لەم چەند ساڵەی دواییدا گەشەی زۆری بەخۆوە بینیوە، بەتایبەتی لەبواری ئەدەبدا کۆمەڵێك نووسەری زۆر باشییان هەیە، بەرهەمەکانیان بۆ زۆربەی زمانە جیهانییەکان وەرگێڕدراون. لەو نووسەرانە " مەقبول ئەلعەلەوی" یەکێکە لە نووسەرە ناودارەکانی سعودیە و خاوەنی دنیابینییەکی زۆرجوانە. یەکێك لە رۆمانەکانی بەناونیشانی " زریاب" کە باسی ژیانی موزیکژەنی ناوداری ئیسلامی "زریاب" دەکات، کە بە رەچەڵەك کوردە و لە سەردەمی هارونە رەشیدا ژیاوە. ئەم رۆمانەش لەلایەن وەرگێڕی هەژا سەباح ئیسماعیل کراوە بە کوردیی و ناوەندی رەهەندە چاپی کردووە.
لێرەدا پێمخۆشە کورتەیەک لەبارەی ئەم رۆمانەوە بنووسم و بە خوێنەری کوردی ئاشنا بکەم.

ژیانی موزیکژەنێکی داهێنەر

لە مێژووی هونەری وڵاتانی ئیسلامییدا " زریاب" یەکێکە لەناوە پرشنگدارەکانی موزیکی خۆرهەڵاتی و ئیسلامی. ئەم پیاوە لە موزیکدا بەتایبەتی ئامێری "عود" داهێنانێکی گەورەی کردووە، ئەم رۆمانەش بە وردی باسی ژیانی ئەم موزیکژەنە دەکات. زریاب لە ئەسڵدا ناوی " عەلی کوڕی نافیعە و نازناویشی " ئەبوئەلحەسەنە" بەڵام کاتێك دەبێتە کۆیلە، ئیسحاق موسڵی موزیکژەنی ناوداری سەردەمی هاورنە رەشید دەیکڕێت و ناوی دەنێت " زریاب" کە لە عەرەبیدا مانای " باڵندەیەکی رەشی جوان" دەگەیەنێت. پاش ئەوەی ئیسحاق موسڵی لە موسڵەوە زریاب دەهێنێت لە کۆشکەکەی لە بەغدا لەگەڵیدا دەژی و فێری موزیکی دەکات.

لە سەرەتادا ئیسحاق موسڵی زۆر دڵی بەم کۆیلە خوێندکارە گەنجەی

خۆش دەبێت و گرنگی پێدەدات، فێری موزیكژەنی دەكات. هەر لە منداڵییەوە موزیك دەبێتە خەونی گەورەی زریاب، مێشكی داگیر دەكات، ئەمەش وا دەكات داهێنانێكی گەورە بكات و تەواوی مێژووی موزیك بەگشتیی و ئامێری “عود” بەتایبەتی دەگۆڕێت. زریاب لە بەغدا دەچێتە لای دارتاشێك داوای لێدەكات عودێكی تایبەتی بۆ دروست بكات بە جۆرێك لە جیاتی چوار “ژێ” پێنج ژێی هەبێت، ئەمەش گەورەترین شۆڕش دەبێت بەسەر ئامێری عودا دەكرێت.
ئەم گۆڕانكارییە بلیمەتی و توانای زریاب دەردەخات، دەبێتە مایەی سەرنجی دەورووبەر. كاتێك ئیسحاق موسڵی دەیباتە كۆشكی هارونە رەشیدەوە، ئەویش زۆر شەیدای ئەم كوڕە گەنجە دەبێت، بەڵام ئەمە دەبێتە سەرەتای نەهامەتییەكانی ئەم كوڕە گەنجە و ئاگری رق و كینە لە ناخی ئاغاكەیدا دەچێنێت، هەربۆیە پاش گەڕانەوەیان لە كۆشك بە بەیانییەكەی ئیسحاق موسڵی بەو پەڕی راستگۆییەوە ناخی خۆی هەڵدەڕێژێت و پێی دەڵێت: دەبێت لە بەغدا نەمێنیت. ئەم كوڕە دەبێتە ركابەرێكی تۆقێنەر بۆ ئیسحاق موسڵی، ئەویش سەرەتا دەیەوێت دژی ئەو بڕیارە بوەستێتەوە، بەڵام دواجار ناچار دەبێت و بەغدا بەجێدەهێڵێت. خۆیی و سەفیەی ژن و منداڵەكانی، بەغدا بەجێدەهێڵێن بەرەو ئەندەلوس دەڕۆن، دواجاریش لەوێندەر جێگیردەبێت. كاروانی سەفەری زریاب بۆ موسڵ و حەلەب و شام و میسر و پاشان تونس تێدەپەڕێت و پاشان دەگاتە ئیسپانیا، لە هەموو ئەو شوێنانەدا زریاب لەگەڵ پادشا و نەیارانی حیكایەتی خۆی هەیە.
جگە لەوەش ئەم رۆمانە گەشتێكی كورتە بەناو جوگرافیا و مێژووی وڵاتانی ئیسلامی بەتایبەتی لەسەردەمی هارونە رەشید و كوڕەكانی، وەسفێكی جوانی شارو گوند و ناوچەكانمان بۆ دەكات و تیشكیش دەخاتە سەر ژیان و گوزەرانی خەڵكی لەو سەردەمدا.

موزیك و ئامێری عود

لەم رۆمانەدا موزیك بە گشتیی و ئامێری عود بەتایبەتی پانتایی گەورە داگیردەكەن، چونكە لێرەدا باسی ژیانی كەسێكی موزیكژەن دەكات، كە تەواوی ژیانی بۆ موزیك تەرخانكردووە و لەسەرەتای ژیانییەوە تا كۆتاییەكەی عودەكەی دەبێتە هاوڕێیەكی گیانی بەگیانی و لێی جیا نابێتەوە. هەرچەندە لەسەر ئەم ئامێرەش ژیانی تێكدەچێت و لەگەڵ خەڵكی تردا رووبەرووی ململانێ دەبێتەوە. وەكو خۆشی دەڵێت:
” ئەو عودە چاوەڕوانكراوە هۆكاری گەورەی بەد بەختییم بوو. ل50″

رۆحی رق و كینە و ئیرەیی

خاڵێكی گرنگی تری ئەم رۆمانە باسی هەستی ئیرەیی و رق و كینەی

ناخی مر□ق د□کات. کاتێك ئەم هەستە بەسەر کەسێکدا زاڵ بێت، ئیتر بەتەواوەتی لە هەموو شتە جوانەکانی رادەماڵێت و دەبێتە مر□ق□کی دڕندە. باشترین نموونەش ئیسحاق موسڵییە، تا هەستی ئیرەیی بەسەریدا زاڵ نەبوو، وەکو باوکێکی میهرەبان مامەڵەی لەگەڵ زریاب و تەواوی کۆیلەکانی دەکرد، بەڵام کاتێك هەستی ئیرەیی و رق و کینە بەسەریدا زاڵ دەبێت، دەبێتە گەورەترین دڕندە و دوژمنی سەرسەختی زریابی داهێنەر. لێرەدا نووسەر باش توانیویەتی ئەو هەستە باس بکات و دیمەن و هەڵسووکەوتە ناشیرینەکانی ئیسحاق موسڵیمان بۆ بگوازێتەوە. بەتایبەتی لە پاش گەڕانەوەیان لە کۆشکی هارونە رەشید، ئەمە هەستە دەردەکەوێت:

“ل□ جقاتی خۆشی و رابواردندا بووین، جقاتێك دەبوو رۆحەکان تێیدا لە شەقەی باڵ بدەن و دووربکەونەوە لە چڵپاوی دەروونە نەخۆش و ناساغەکان و بۆ ئاسمانی خاوێنی روونی بەرز ببنەوە. ل 95

بەڵام ئیسحاق موسڵی رق بەسەریدا زاڵ دەبێت بۆ بەیانییەکەی یەکسەر پێی دەڵێت: لە ئەمڕۆ بە داوەوە جێگەت لێرە نا بێتەوە.

“لە دوێنێوە من گەورەی تۆ نیم، راست و روون دەبم لەگەڵتدا. ئەی نازانیت ئێرەیی دەردێکە لە کۆنترین دەردەکان و لە هەموویان پتر کار لە ناخ دەکات و قووڵترین زام لەسەر دڵ جێهدەهڵێت، دنیا وایە. ناخۆشییەك بەردڵ و جەستە و ئاوەز دەکەوێت، ململانێش لەهەمان پیشەدا، دووبەرەکی و رق دروست دەکات” ل 97و98

ژیانی کۆیلەکان

لە رێگەی باسکردنی ژیانی تایبەتی زریابەوە، ئاگاداری رەوشی خراپی ژیانی ئەو کەسانە دەبین، کە بە زۆر لەو سەردەمەدا کراون بە کۆیلە و سەودا و مامەڵەیان پێوە کراوە. چۆن هەموو سیفاتی ئینسانی لەو کەسانە سەندراو□ت□وە.

“ئەوانی دی لەبری من بیریان دەکردەوە و چارەنووسیان دیاری دەکردم، تەنانەت من ناوەکەی خۆم هەڵنەبژاردووە. خۆم کۆیلایەتیم هەڵنەبژاردووە. ئەوان هێڵی ژیانیان بۆ کێشام و لەسەری رۆیشتم، پێیان گوتم گۆرانی بڵێ. گوتم. پێیان گوتم. لاڵبە، لاڵ بووم”ل 16.15

شاری بەغدا

هەرچەندە نووسەر سعودییە، بەڵام کاتێك رۆمانەکە دەخوێنیتەوە، هەست دەکەیت کەسێك نووسیویەتی خەڵکی بەغدایە، زۆر عاشقی بەغدایە و لە سەردەمی هارونە رەشیدا ژیاوە، لە هیچ کتێبێکی تردا، هێندە بە جوانی وەسفی بەغدای کۆن نەکراوە. ئەمەش گوزارشت لە زیرەکیی و توانای نووسەر دەکات، چونکە ئەو کەسە خەڵکی عیراق نییە و باسی

سەردەمەکی شارەکیش دەکات کە ئەو نەیبینیوە. لە زۆر شوێندا وەسفی بەغدا دەکات: "بەغداد پایتەختی جیهانی نوێ بوو، خەریك بوو رووناکییەکەی دەگەشایەوە و ئەوانی دیی دادەپۆشی." ل 56

لەبارەی وشەی بەغداوە نووسەر دەڵێت: بەغداد مانای " بەخششی پەروەردگار" دەگەیەنێت. ل 73

"بەغداد لەو دەمەی خەلیفە ئەبو جەعفەری مەنسور بناغەی دانا، بووە پەناگەی گشت توێژەکان، لە هەموو لایەکەوە رووویان لێکرد، بەغداد پێبوو لە عەرەبی رەوەند، کورد، دەیلەم، فارس، عەبەشە، تورکمان… تا ئەم ساتەش بەغداد شارەکە ئامادەی هەموو شەمانەیەکی چاك و خراپە." ل 74

موسڵ

بەپێچەوانەوە لەم رۆمانەدا وێنەیەکی جوانی موسڵ نابینین، نووسەر هەوڵیداوە لە پاش بەغدا باسی موسڵیش بکات، کە لەو کاتەوە تا ئێستاش دووەم شاری گەورەی عیراقە. لەبارەی موسڵەوە دەڵێت:

"موسڵ شارەکی گەورە و دێرین بوو، دەتگوت هەمیشە بە رووبەرووبوونەوەی ئاژاوە و خراپەکاری ساز و ئامادەیە، لەراستیدا نزیکتر بوو لە قەڵایەکی سەخت وەك لەشار" ل 16و 17

بەداخەوە لە مێژووی نوێشدا لە موسڵدا کۆمەڵێك رووداوی ناخۆش روویدا، دوایینیان داگیرکردنی بوو لەلایەن چەتەکانی داعشەوە. جگە لەم دوو شارەش، نووسەر وەکو کامێرامانێك باسی کۆمەڵێك شار و شارۆچکەی تری وڵاتانی خۆرهەڵات و خۆرئاوا دەکات.

سەردەمی خەلافەتی هارونە رەشید

خەلیفە هارونە رەشید یەکێکە لە فەرمانڕەوا ناودارەکانی مێژوویی ئیسلامی، ساڵانی حوکمی ئەم پیاوە، بە ساڵانی زێڕینی بەغدا و گەتی عەرەبی و ئیسلامی دادەنرێت. نووسەریش زۆر بە جوانی مەلی هزری خوێنەر دەگێڕێتەوە بۆ ئەو قۆناغە، دیارە ئەمەش کارێکی سەختە، چونکە ئەمە بابەتێکی مێژوویی گرنگ و هەستیارە، دەبێت نووسەر شارەزایی زۆر باشی لەبارەی مێژووەوە هەبێت. کاتێکیش دێرەکانی دەخوێنیتەوە، وەکو خوێنەرێك هەست دەکەیت نووسەر زۆر شارەزایی لەبارەی ئەو ساڵانەوە هەیە کە هارونە رەشید فەرمانڕەوای بەغدا بووە. بەگشتیش ئەمە وێنەیەکی جوان و باشی ئەم قۆناغە دەبینین، هەرچەندە لە مێژوودا زۆر رەخنە لە هارونە رەشید دەگیرێت، خەڵکانێك پێیانوایە حاکمێکی زاڵم بووە و زیاتریش خەریکی رابواردن و خۆشی ژیان بووە تا فەرمانڕەوایی، بەڵام ئەم خەلیفەیەش وەکو خەلیفەکانی تر، کۆمەڵێك خاڵی جوان و ناشیرینی هەیە.

نووسەر لە وەسفی ئەم فەرمانڕەوایەدا دەڵێت:
“هارونە رەشید شای شایانی جیهان و رزگارکەری وڵاتانی دوور و نزیك. سەروەری مەزنان و بەزینەری فارس و رۆم.
لە وەسفی کۆشکەکەشیدا دەڵێت:
“لای راستی ریزێکی درێژ لە زانا و شاعیر و ئەدیبان درێژبووبوەوە. لای چەپیشی فەرماندە و سەردارانی هەرەمان و لە پشتیشیانەوە سەربازانی مەن وەستا بوون.”ل84

خۆشەویستی

بابەتێکی گرنگی تری ئەم رۆمانە “خۆشەویستییە” کاتێك زریاب”سەفیە”ی کەنیزە دەبینێت، کە ئەویش وەکو ئەو کراوە بەکۆیلە، عاشقی یەکتردەبن. حکایەتی زریاب و سەفیەش، جێژی زیاتری بەم رۆمانە بەخشیوە و هەندەی تر رۆمانەکەی رازاندۆتەوە.
جگە لەم باسانە، نووسەر لەم رۆمانەدا کۆمەڵێك باسی گرنگتر دەکات لەوانە ” هاوڕێیەتی، شۆڕەنگێزی ناخی مرۆق، شەڕی دەسەڵات، کۆمەڵێك باسی گرنگی تر”.

تەکنیکی نووسین

یەکێك لەخاڵە جوانەکانی ئەم رۆمانە تەکنیك و شێوازی نووسینییەتی. نووسەر شارەزاییەکی زۆرباشی لە بواری بەکارهێنانی تەکنیکەکانی رۆماندا هەیە، رەگەزەکانی”دروستکردنی پاڵەوان، کوتوپڕ و گرێی ئەدەبی و دیالۆگ و دروستکردنی رووداوەکان” زۆر بەباشی بەکارهێناوە. لە هەمووشی گرنگتر ئەم رۆمانە دەچێتە قاڵبی رۆمانی مێژووییەوە، کەم نووسەریش هەیە بتوانێت لەمجۆرە رۆمانانەدا سەرکەوتووبێت، دەبێت ئەو کەسانەی ئەمجۆرە رۆمانانە دەنووسن، شارەزایی زۆرباشیان لەبارەی ئەو مێژووەوە هەبێت کە باسی لێوە دەکەن، لەمەشدا نووسەری ئەم رۆمانە زۆر سەرکەوتوو بووە، کاتێك رۆمانەکە دەخوێنیتەوە، هێندە بە جوانی وەسفی ئەو کاتە دەکات، هەست دەکەیت کەسێك نووسیویەتی لەوسەردەمەدا ژیاوە. ئەمەش دووبارە خاڵێکی بەهێزی تری بەم رۆمانە بەخشیوە.

دوا قسە

بەدڵنیاییەوە ئەم رۆمانە چ لە رووی ناوەڕۆك و چ لە رووی شێوازی نووسینەوە، جوانی و داهێنانێکی گەورەی پێوەدیارە، بەحوکمی ئەوەشی کە باسی کەسایەتییەکی مێژوویی دەکات، خوێنەر دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمانی زوو، کۆمەڵێك زانیاری لەبارەی ساڵانی فەرمانڕەوایی هارونە رەشید دەستدەکەوێت، جگە لەوەش ئەم رۆمانە مرۆق دەکاتە سەنتەر و چۆنێتی رەفتار و هەڵسوکەوتی لەگەڵ دەوروبەر دەبێتە

مایەی گرنگی پێدانی، لە پێش هەموویانە مەسەلەی"رق و ئێرەیی پێبردن"دەبێتە کرۆکی سەرەکی ڕۆمانەکە و بە شێوەیەکی ئەدەبی جوان، دزێویی و ناشیرینی ئەم هەستەی مرۆڤ باس دەکات.
لە کۆتاییدا جێگەی خۆیەتی دەستخۆشی لە برای هەژامان سەباح ئیسماعیل بکەین، بۆ وەرگێڕانی ئەم دەقە جوانە ئەدەبییە و هیوای لەشساخی و کاری جوانتری بۆ دەخوازین.

ئەردەڵان عەبدوڵڵا

سەرچاوە:
مەقبول ئەلعەلەوی. زریاب. وەرگێرانی: سەباح ئیسماعیل. چاپی یەکەم. ناوەندی رۆشنبیری رەهەند. سلێمانی. 2020.

خوێندنەوەیەکی (مەسعود محمد)یانە بۆ ڕۆمانی مرۆڤی هەرزان.. باسی دووەم- گۆران سەباح

وەک لە باسی یەکەم ئاماژەم پێ دا، ئەم زنجیرە باسە بە خوێندنەوەی دەقی ئەدەبییە بە دیدگە و فەلسەفەی خۆمانەی. باسی یەکەم خوێندنەوەیەکی (ڕێبوار سیوەیلی)یانە بوو. بەستەرەکەی:
https://www.zamenpress.com/Details.aspx?jimare=43508
ئەم خوێندنەوەیە بەپێی کتێبی (مرۆڤ و دەوروبەر، بەشی یەکەم)ی (مەسعود محمد)ە. هیوادارم ڕەخنەدەزانی تر بێن بەشی دووەم و سێیەمیش تێکهەڵکێشن لەسەر ڕۆمانی مرۆڤی هەرزان. مەرجیش نییە کار لەسەر مرۆڤی هەرزان بکەن، هەر ڕۆمانێکی تر بێ ئاساییە، گرنگ ئەوەیە دەست بەوە بکەین لەنەو پاش ئەم جۆرە خوێندنەوە خۆمانەییانە بە دەقی خۆمانەی بکەین.
ڕۆمانی مرۆڤی هەرزان ئاماژەیە بەوەی بە باشتربوون مرۆڤ دەبێ لە بازنە سنووردارەکان بێتە دەرەوە. مرۆڤ لە هەر بازنەیەک گیری خوارد، بەرەو دواوە دەچێت. جا ئەو بازنەیە هەرچی بێت. چونکە

دواجار خودی بازنە واتە سنووردانان و نەچوونە دەرەوە. شووشە لە بازنەکە هاتە دەرەوە بۆیە توانی باشتر لە زانایانی تر بیر بکاتەوە و بگاتە سەرەداوێک بۆ کۆتاهێنان بە پەتای خۆکوشتن.
مەسعود محمد (٢٠١٤) لە بەشی یەکەمی (مرۆڤ و دەوروبەر)دا جەخت لەسەر بێسنوور و سنووردار دەکاتەوە. لە لاپەڕە ١٢ دەڵێ، ". . . جیهان و پرسیارەکانی بێسنوورن . . . پێوانی ئەو نامەحدوودانە بە عەیارەی مەحدوود گەپێکی سافیلکانەیە." زانایانی نێو فەزای مرۆڤی هەرزان بە پێوەرێکی سنووردار دەیانەوێ ڕووبەڕووی خۆکوشتن بوەستنەوە، مەسعود گوتەنی، ئەوە گەپێکی ساویلکەیە. لە فەلسەفەیەکی تەسکدا دەیانەوێت لە دنیایەکی بەرین بنۆڕن. ئەمەش وەک مەسعود دەڵێ، "فەلسەفەی تەسک و دنیای بەرین دوو لایەنی یەکجار پێچەوانەی (موعادەلەی فیکری)ن." هەر زانایەک دیلی فەلسەفەیەکە بۆیە دەش دەبێت لە هزر، بەڵام هۆشی شووشە دیلی هیچ فەلسەفەیەک نییە، بۆیە داهێنان دەکات.
بیرمەندانی نێو ڕۆمانەکە و بیرمەندانی ئەم سەردەمەی ئێستە بوونەتە دیلی بیرمەندانی پێش خۆیان. دەبینین هزر لە یەک بازنەی سنووردا دەخولێتەوە. بۆیە ناتوانین هیچ فەلسەفەیەک تێپەڕێنین. مەسعود دە ئەم قسەیە بۆ کۆمۆنیستەکان دەڵێ، "من هەرگیز پێت نالێم قەناعەت بە هیچ کەس و هیچ شتێک مەهێنە. من دەڵێم حورمەتی (قەناعەت)ت بگرە بەوەدا کە هەڵمەت ببێتە سەر ئەو چەوت و چەوتییەی لەو فەلسەفەیەدا دەیدۆزیتەوە کە کردووتە بە نەرتکی قەناعەتت… من دەڵێم مەبە دەروێشی فەلسەفەی سەدەی بیستەم." (٢٠١٤، لا٦١).
بەداخەوە، ئەمە بووینەتە دەروێشی بیرمەندانی ڕۆژئاوا. تا وا بین، نابین بە خاوەنی هزری خۆمان.
مرۆڤی هەرزان ئەوە دەردەخات مرۆڤ بووەتە کەیلەی ماددە. سامی و ئیمام و بەرنی و مەتال و ڕام و هەموو ئەوانەشی خۆیان دەکوژن وێڵەی ماددەن. مرۆڤ لە نێو مرۆڤی هەرزاندا حاڵی باش نییە لەبەرئەوەی ناتوانێت لە بازنەی ماددی بێتە دەرەوە. مەسعود لە لاپەڕە شەشدا دەڵێت نابێ بیروباوەڕی (ماددی) زاڵ بێت بەسەر مرۆڤدا.
هاتنە دەرەوە لە بازنەی ماددی و بازنەی فەلسەفەی تەسک ئیرادەیەکی ئازادی دەوێت. شووشە ئەو ئیرادەیەی هەیە بۆیە بەو تەمەنە گچکەی خۆی پێشڕەوی زانست و فەلسەفە و ئایین و دەروونناسی دەکات. مەسعود دەڵێ، "مرۆڤی ئیرادە ئازاد یەکجار زەحمەتتر و درەنگتر دابین دەبێ لە مرۆڤی گیرخواردوو بەدەست قودسییەتی نەزەریاتەوە." (٢٠١٤، لا٦٠). تەواوی زاناکان ڕووبەڕووی شووشە دەبنەوە، دژی بیرەکەی دەوەستنەوە، هەوڵ دەدەن بیسەلمێنن هەڵەیە، بەڵام لەبەر ئیرادەی

ئازادی، شووشە بەیان دابین نابێ.
نووسەر تەوزیفی میعراجی کردووە لە ڕۆمانی مرۆقی هەرزاندا. بۆ بانگخوازی و سەلماندنی چیرۆکی ئایینی نییە، بە بەردەوامبوونی وجوودی ئایینە بۆ تا هەتایە. نابێ خۆمان بەوە فریو بدەین پێمان وابێت لە ئێستە یان ئایندە ئایین دوور دەکەوێتەوە لە مرۆق. خەڵک هەیە دەست هەڵدەگرێ لە ئایین، بەڵام ئایین وەک سێبەر لەگەڵمانە. هەموو کات. یەک لە ئیشەکانی ئەدەب دروستکردنی پرسیار و گومانە. تەوزیفکردنی میعراج ئەو ئیشە دەکات. ئایا ئەوەی نوێژ نەکات دەچێتە دۆزەخ؟ ئەوەی نوێژ دەکات دەچێتە بەهەشت؟ ڕۆمانەکە دەیان پرسیاری لەم جۆرە دەوروژێنێت. ئیمام حەکیم سەرەکی دەستەی فەتوایە، کەچی لە گەشتی میعراج خراپ تێ دەکەوێت. بۆ؟ شووشە پابەندە بە ئایین، ئایین و زانست تێکهەڵدەکێشێت بە چارەسەری پەتای خۆکوشتن. بەڵام کام ئایین، کام مەزهەب، کام میتۆدی ئایینی؟
لەسەر بەردەوامبوونی ئایین، مەسعود لە لاپەڕە ١٤دا دەڵێ، "… ئایین شتێک نییە لە جغزی سوودی کۆمەڵایەتی دەرچووبێت وەیا لەلایەن کۆمەڵەوە بەبایەخ و بەهێز بووبێت … ئایا ئەو فەلسەفە و بیروباوەڕە پشت لە ئاینانەی دەیانەوێ دەوری دین لە کۆمەڵایەتی و مێژوو کەم بکەنەوە بە خۆیان هێندەی ئایین بەردەوام دەبن؟ دەتوانن هەزاران ساڵ بژین وەک کە ئایین ژیاوە؟" … قابلیەتی بەردەوامبوونی باوەڕەی ئایینیش پتر لە باوەڕەی ماددی و فەلسەفی، ئەویش بۆ خۆی ڕاستیەکە دەبێ سەرنجی بیرکەرەوە، ماددی بێ یا هەرچی بێ، بۆ دۆزینەوەی سەرچاوەکانی ئەو بەردەوامبوونە ڕابکێشێت."
یەک لە ڕۆماننووسەکان لە نامەیەکدا پێمی گوت چۆن لە ساڵی ٢١٠٠ باوی ئایین دەمێنێت. ئەو قسەی سەرەوەی مەسعود محمد وەڵامەکە پێ بە پێستی ئەم پرسیارە. مەسعود ئەوەش دەڵێت، "چەند سەیرە ملیۆنەها خەڵق لە خۆوە بە ئەرک و مەسرەفی خۆیان خەریکی بەردەوامکردنی باوەڕێک بن کە بەلای بیرکردنەوەی ماددی و عیلمانییەوە فێی بەسەر ڕاستی و ماددە و سوودی خەڵقەوە نییە، کەچی فەلسەفە ماددییەکە کە خۆی داناوە بە ئاڵای سوود و خێر و خۆشیی گەل ئەگەر پۆلیس و عەسکەر نەیپارێزن لەوانەیە بە زوویی لە بیران بچنەوە."
ڕۆمانی مرۆقی هەرزان بە ئاڕاستە (هۆش)ماندا دەبات. هەر تاکێک هۆشی خۆی فەرامۆش کرد، قەدری هۆشی نەزانی، یان هۆشی بە ئارەزووەیلی نزم سەرقاڵ کرد، کۆتاییەکەی خێر نابێت. ئەوانەی خۆیان دەکوژن لە ڕۆمانەکە خاوەن هۆشی هەرزانن، بەدووی ئارەزووی نزم کەوتوون. مەسعود لە لاپەڕە ٢٤دا دەڵێ نابێ هۆش ببێتە کێڵەی هیچ شتێک بە ئایینیشەوە. تەنانەت (سروشت)یش بێ هۆش بێ دەسەڵاتە (مەسعود، ل٢٤). زانایانی نێو مرۆقی هەرزان دەیانەوێت خۆکوشتن بە

سروشت چارە بکەن، بەڵام ناتوانن و بیرۆکەکەیان سەر ناگرێت. هەر لە هەمان لاپەڕەدا مەسعود دەڵێت، "ئەو شتانەی پەیدابوونیان بە هۆش بەستراوەتەوە بەر لە پەیدابوونی هۆش بوونی هێزەکیشیان نییە" چونکە هیچ شتێک "ئیدراک و ئیڕادەی" نییە هەست بە خۆی بکات گەر هۆشی ن□ بێت.

ڕۆمانی مرۆڤی هەرزان پێمان دەڵێت مرۆڤ دەبێ بگەڕێتەوە نێو خودی خۆی. بچێتەوە بۆ ئەقڵ، بۆ هۆش، بۆ بیرکردنەوە. ئەو دەمەی مرۆڤ ویستی لەسەر بێت، ماددە دەتوانێت هۆشی داگیر بکات، ئەگەر نا، هیچ شتێک ناتوانێت هۆشی مرۆڤ داگیر بکات. ئەوە مرۆڤ خۆیەتی خۆی تەسلیم دەکات و کۆڵ دەدات. مەسعود لە لاپەڕە ٢٥دا دەڵێت، "... پەک کەوتنی هۆش لە سەر هەبوونی (ماددە) بە خواهشتی ماددەکە نییە: ماددە ئاگای لە هۆش و لە خۆیشی نییە تا بیەوێ پەکی بخات، هەر لە بنەڕەتدا چ خواهشتی نییە، ئەوە هێزێکی خاوەن ئیڕادەیە لە دەرەوەی ماددە، ماددە بە گژ مرۆڤەوە دەنێت و سەری لێ دەشێوێنێت."

مرۆڤی نێو ڕۆمانی مرۆڤی هەرزان بە دوای وەهم کەوتوون، بە دوای بەرژەوەندیی ماددی کەوتوون، بۆیە ڕۆژ بە ڕۆژ بەرەو هەڵدێرێکی ترسناک دەچن. بێ ئاگان لەوەی ئەو وەهم و بەرژەوەندییانە، جا هەر چی بێت، بەرەو نەمانیان دەبات. کارەساتە بێ ئاگا بی لە مەترسیی ئەودیو بەرژەوەندییەکانت. سامی سێڵ لە گەشتی میعراج بۆی بەدەر دەکەوێت. کارەکتەرەکانی تریش. مەسعود لەم بارەیەوە لە لاپەڕە ٤٠دا دەڵیت، "مرۆڤ بەرژەوەند لە چدا ببینێت ئەوە دەکات ئیتر ڕەنگە بەرژەوەندک□ ماددی بێت یان مەعنەوی بێت وەیا بەرژەوەندییەکی مەهموم و درۆزن بێت، تەنانەت لەوانەیە مرۆڤ شتێک بە بەرژەوەند بزانێت و بیکات کەچی گەورەترین هەڵەی کوشندەی هەموو ژیانی بێت..."
شووشە ئەم وەهمانە بەلاوە دەنێت، بەرژەوەندیی خۆی گرێ دەدات بە بەرژەوەندیی مانەوەی مرۆڤ. هەرچەندە نیوەڕوح دەبێت، یاوەرەکانی لەسەر دادەنێت، بەڵام کۆڵ نادات لە سڕینەوەی وەهم و ئارەزووە نزمەکان.

کەس هەیە لە خۆشیدا خنکا بێت؟ بەڵێ. زۆریش. هێندەی خەڵک لە خۆشیدا دەخنکێن و سەرگەردان دەبن، هێندە لە ناخۆشیدا وایان لێ نایەت. لە دنیای ڕۆمانی مرۆڤی هەرزاندا، خەڵک لەوپەڕی خۆشیدا دەژین. خۆکوشتن لە ناخۆشییەوە سەرچاوەی نەگرتووە، بگرە لە ب□□□لاکردنی نەفسەوەیە، لە تامکردنی هەموو شتێکەوەیە، لە تاقیکردنەوەی هەموو شتێکەوەیە، لە وێڵبوونە بە دوای ئارەزووەیلی نزم. مەسعود لە لاپەڕە ٦٠دا دەڵێت، "مرۆڤی ڕەها لەوانەیە لە خۆشیدا خنکا بێت و داوای پتر بکات، بە پترەکەش ڕازی نەبێت ئیتر با

بداتەوە سەر بێباکی و ڕیشبەردانەوە و جلشەی و قوتەیی و گاڵتە بەدنیاکردن، …”

سەرچاوە
وارگەی mamosta.net ، مـــرۆڤ و دەوروبەر (بەشــی یەکەم و دووەم و سێیەم)، مەسعود محمد.
گۆران سەباح (٢٠٢١). مرۆڤی هەرزان. نووسیار: کۆپنهاگن.

ئایەتەکـــانی نائومێـــدیی.. قەسیدەی: ستیڤان شەمزینی

ئەو رۆژە قەترانییەی پێم نایە
ئەم جیهانە قەزەونەوە
بە دارلاستیکی سەرشێتی
ئاوێنەی هەموو هیواکانم شکاند
ئیتر بەر غەزەبی خۆشی و
نەفرەتی ئومێد کەوتم
فڕێدرامە چاڵە هەزار بە هەزارەکانی نائومێدییەوە،
هەر ئەو رۆژە دەرکم کرد
ژیان چەندە تفت و تاڵە
مرۆ چەند بێ ئابڕووانە
هەنگوین ئەخاتە زارییەوە،
مردنیش چەند میهرەبان و
چەندیش لە قەند شیرینترە
چۆن خوێنسارردانە ژەهر و تاڵاو ئەکەین بە قوڕگیا
هێ خەڵکینە من ئەو پیاوەم
بە راکردن بەرەو پیری ژیان چووم
بەڵام ژیان زۆر بێ ئابڕووانە
بێزاریی دەربڕی و لەم هەڵهات
خۆ من پێش ئەوە
قەت بیرم لە کۆتایی خۆم و مەرگ نەکردبووەوە
کەچی بەئاگا بووم

لەوەی مەرگ هەردەم لە بیری مندایە
چەند بێوەفا بووم
لە بەرانبەر مەرگ و چەندیش ئاشقی ژیان!!
ئەو پیاوە ئەرخەوانییەم
هیچ کات خۆم بە بەشێک لە خەم نەزانیوە
بەڵام ئەوە خەمەکانن
چەند پارچەیەکی دڵتەنگن لە من
بەوەدا بمناسنەوە
لە نێوان من و گریاندا هیچ شتێک نییە
جگە لە فرمێسک
لەنێوان فرمێسک و گریاندا
هیچ کەسێک نییە جگە لە من
بەوەدا هەستم پێ بکەن
لە تەقویمی منا
هیچ ئێوارەیەکی رووخۆش بوونی نییە
چوونکە هەر ئێوارەیەک بیری ر□زانی مناڵیم ئەخاتەوە
کە وامدەزانی خۆر چاوشارکێ ئەکات و
لە پشت چیای شارەکەمەوە خۆی ئەشارێتەوە
بەوەدا بمناسنەوە
حەرفەکانی دڵتەنگیم
گرێچنی وشەیەکن کە نائومێدییە
گوڵەکانی کاسەسەریشم
بۆنی خۆکوشتنیان گرتووە
بەوەدا بمناسنەوە
سەوداسەری سەفەرێکم بۆ دەرەوەی گەردوون
ئەگەر سەفەرێک هەبێ بۆ ئەوێ
بە شەمەندەفەری خەیاڵ دەڕۆیشتم
ئاخ، ئاسمانێکی تر
جگە لەم ئاسمانە تاریک و کۆنەی
سەر سەرمان بوونی نییە
ئەگەرنا پێش دوا نەفەسی جگەرەکەم،
دوو باڵی دیدالیۆس ئاسام بۆ فڕین ئامادە ئەکرد
ئازیزم
تۆش بەوە دڵخۆش مەبە شاعیرێک
زووخاوی چەند ساڵەی دڵی خۆیت بۆ هەڵدەڕێژێت
خێراکە دەرگای لێ دابخە با هاڵاوی دڵی
تەنیا خۆی هەڵکوڕزێنێ

پێویست ناکات تۆ دڵت بشکێ
خۆ من ژیان دڵی تەڕی شکاندم
وەک ئەو منداڵە چەتوونەی
بە قۆچەقانی پەنجەرەی بەختەوەریی شکاند
بەوەدا بمناسنەوە
لە نێوان من و ئومێددا، شورای چین هەیە
لە نێوان من و خۆشبەختیا
دووریی نێوان هەردوو جەمسەری زەوی هەیە
لە نێوان من و پێکەنینندا
هێندەی گەیشتن بە پلۆتۆ مەودا هەیە
رۆژانەش هیوا دیواری خۆی
چین بە چین لەبەردەمما زیاتر هەڵدەچنێ
لە دەفتەرێکی کۆنی بیرەوەریی باپیرمدا نووسرابوو:
رۆژی لە دایکبوونت
هاوکاتە لەگەڵ رۆژی کوژانەوەی چرای ئومێد
هاوکاتە لەگەڵ داپۆشینی زەوی بە تاریکییەکی ترسناک و
هەڵوەرینی چرۆکانی گەشبینی
لە وەرزی بەهاری ساڵی ئومێددا
لە تۆمارێکی کۆنی دەنگیدا
کە تازە گوێم لێگرتووە
نەنکم ئەڵێت
ئەم مناڵە شوومە و لەوەتی لە دایکبووە
ئاسمان نەگبەتی گرتوویەتی و
دارستان تووشی پەرکەم بووە
بارانیش رەنگی خۆی لە دەستداوە و
دەروونی دەریا فێنک ناکاتەوە
لە نامەیەکی دێرینی دایکمدا بۆ باوکم
کە ئەمڕۆ خوێندمەوە، هاتووە:
منداڵەکەمان کەفوکوڵی زۆری هەیە
بۆ زوو هەستانە سەرپێ،
هەروەک ئەو کارامزە کێوییەی
بە هیچ بەورێک راو ناکرێ،
بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا
لە روانینی چاوەکانیدا حوزنێک هەیە و
هیچ جادووگەرێک لە ماناکەی تێناگا
لە جووڵە و گریانی شەوانیشدا
موزیکێکی خەمناگ هەیە

ئەو موزیکە تەنیا لە کۆتایی فیلمە تراجیدییەکاندا
گوێم لێ بووە
جادووگەرەکەش پێی وتم
هێندەی سەوزایی چاوەکانی
رۆژانی رەش، چارەنووسی رەش، چاوەڕوانی ئەکات
باوکم لە پشتی بەرگی کتێبێکی ئەستوور نووسیبووی:
منداڵەکەمان لاسارە
کەڵەپشتی ژیانی سەرلەبەر ژانە و
نیگەرانی
مەمی رێگە پێچاوپێچەکانی یاخیبوونەکانەتی و
کەلاوەیەکیش نیشتمان و
گۆڕێک لەناو دەریا دوا مەنزڵگەی
ئەمەوێ ئێستا بەو جۆرە بمناسن
پیاوێکم غەوارە و نامۆ بێ ئومێد
هەمیشە مەقامی نیگەرانی
بەسەر تاڵیی رۆژە نەفرەتییەکانی خەمدا ئەچەم
کە شەویش دادێ تا بانگی بەیانی
یەکەمین زەنگی کەنیسە
ئایەتەکانی نائومێدیی
بۆ ئازارەکانی ناوسەرم ئەخوێنمەوە

رۆژێکی کزۆڵەی باکوری زەوی
2017

ژیان، نهێنییەکی گەورەی ناخمانە.. شیعر: سهراب سپهری وەرگێڕانی: پشکۆ ناکام

” بۆ یادی هەمیشە زیندووی ئینسان پەروەر : عوسمان چەوار..”

شەوێکی ئارام بوو،
چوومە هەیوانەکە تا لە خۆم بپرسم :
ژیان یانی چی..؟!
دایکم بە سینییەک چاوە
چەپکێ گوڵی لە زەردەخەنە
پێشکەش کردم
خوشکەکەم بە لەتێ نانەوە
هات و لەتەنیشت حەوزەکە دانیشت
باوکم دەفتەرێکی شیعری هێنا
پاڵی لێ یایەوە
شیعری جوانی خوێنەوە
و
منی بردە ئارامیی جوانی بێ گومانیی
بە خۆمم ووت :

ژیان ، نهێنییەکی گەورەی ناخمانە
ژیان ، نێوانی لەدایک بوون و مەرگمانە
ڕووباری دونیا وەک خۆی بەردەوامە
ژیان ، خۆشتنە لەو دەریایە
کاتی رۆشتنمان بە هەمان ڕووتیی
ئەو کاتەی کە هاتینە ناوەوە
دەستمان لەناو" لەپی دەست"ی ئەم ڕووبارە
بە دوای چیەوە بوو..؟!
هیچ ....

ژیان قورسایی تێڕوانینێکە، کە لە یادەوەرییەکانا ئەمێنێتەوە

شایەد ئەم حەسرەتە بیهودەیەی لە دڵتایە
بکوژی بڵێسەی گەرمی ئومێدت بێ
ژیان درک پێ کردنی هەمان ئێستایە
ژیان پەرۆشیی گەیشتن
بە هەمان" سبەی"یە کە نایە..

تۆ نە لە "دوێنێ"یای ، نە لە سبەی
گەنجینەی ئەڕۆ . پڕە لە حزوری تۆ
شایەد ئەو خەندەیەی ئەمڕۆ دڵتەنگی کردی
دوا فورسەتی لەگەڵ ئومێد بوونا بێ
ژیان یادێکی سەیرە کە لە سینەی خاکەوە

لە جێ ی خۆی ئەمێنێ

ژیان ، سەوزترین ئایەتی ئەندێشەی گەڵایە
ژیان ، خەیاڵی دەریایانەی دڵۆپێکە
لە ئارامی ڕووبار
ژیان ، چرۆ کردنی بێستانێکە
لە باوەڕی تۆوی دانەوێڵەیا
ژیان ، باوەڕی دەریایە لە ئەندێشەی ماسیا
لە کاتی جێ تەنگیا
ژیان ، لێکدانەوەی ڕووناکی خاکە
لە ئاوێنەی عەشقا
ژیان ، تێگەیشتنی لێ حاڵین□ بونەکانە
ژیان ، پەنجەرەیەکی کراوەیە بە ڕووی دونیای بوون” وجود ” ....

تا ئەم پەنجەرەیە کراوە بێ
جیهان بۆ ئێمەیە
ئاسمان ، نوور ، خودا ، عەشق
شادی بۆ ئێمەیە
فورسەتی بە کراوەیی مانەوەی
ئەم پەنجەرەیە بهێڵینەوە
ڕێگە لە نوور نەگرین
ڕێگە نەگرین لە ئارامیی پڕ میهرەبانی شنەی شەماڵ
پەردە لەسەر تەختی دڵ لابەین
بەڕووی ئەم پەنجەرەیەیا
بەپەرۆشەوە سڵاو بکەین
ژیان ، عادەتی خزمەت کردنە لە پێزانینەوە
قورسایی خۆشبەختی من ، قورسایی قایل بوونمە

ژیان ، شایەد شیعرەکە بێ کە باوکم خوێنیەوە
چای دایکم کە گەرمی کردینەوە
نانی خوشکم کە بە ماسییەکانی بەخشی
ژیان ، شایەد ئەو خەندەیە بێ کە دڵتەنگی کردم
ژیان ، لە نێوان دوو بێ دەنگیا
نەرمەگۆرانی ژێر لێوی پاک و بێگەردە
ژیان ، یادی لەدایک بوون و مەرگمانە
لەحزەی هاتن و ڕۆشتنمان ، لەحزەیی تەنیایی یە
من دڵم ئەیەوێ
قەدری ئەم بیرەوەریە بدۆزمەوە

‚”””””””””””””””””””“

31/3/2021

شیعر: سهراب سپهری
وەرگێڕانی: پشکۆ ناکام

ڕۆڵی قوتابخانەی سەرەتایی لە گەشەکردنی ئەدەبی منداڵان.. ڕێزا شوان

منداڵان لە دوای ماڵ و خێزان، لە دوای باخچەی منداڵان و دادەکان. دەچنە قوتابخانەی سەرەتایی یا بنەڕەتی و دەبن بە قوتابیان. قوتابخانە جیهانێکی فراوانتر و کۆمەڵگەیەکی گەورەترە لە ماڵ و لە باخچەی منداڵان. قوتابخانە وەک ماڵ و ژینگەی دووەمی منداڵان، وەک دامەزراوەیەکی فەرمی پەروەردەیی و فیرکرن و کۆمەڵایەتی، ڕۆڵێکی زۆر گرنگی هەیە لە پەروەردەکردنی دروست و فێرکردنی پێویست و ئاراستەکردنی
ڕاستی قوتابیان. دەتوانین ئەوە بڵێین کە کاریگەری قوتابخانە لە قوتابیان زۆر لە کاریگەری ماڵەوە گەورەترە. قوتابیان ڕۆژانە ماوەیەکی زۆری ژیانیان لە قوتابخانە بەسەردەبەن. فێری خوێندنەوە و نووسین و زانیاری و زانستی و ئەدەبی دەبن.

قوتابخانە فاکتەرێکی گرنگ و کاریگەرە و ڕۆڵێکی گرنگی هەیە لە بنیادنانی کەس و کەسایەتی دروست و ئاسایی و ئامادەکردنیان بۆ داهاتوویەکی گەشتر و شیاوتر. چونکە جیهانی دەوروبەرمان پێدەناسێنێت و بە کەرەستە پێویستییەکانی سەرکەوتن لە ژیانمان و گەیشتن بە هیواکانمان و بە داهاتوویەکی خوزراومان پێدەبەخشێت.

نهێنی کارتێکردنی قوتابخانە، بە دوو لایەنی سەرەکی دەگەڕێتەوە. یەکەم پروگرامەکی هەمەڕەنگەی پەروەردەیی تازە و دەوڵەمەند، کە

خواست و ئارەزووەکانی منداڵانی تێیدا بەرجەستەبووبن. دووەم مامۆستایان، کە دینەمۆی فێرکردن و پەروەردەکردنن، بەڵکو بڕبڕەپشت و گرنگترین کۆڵەکەن لە کۆڵەکەکانی پەروەردە و فێرکردنی منداڵان. گەیەنەری پەیامی پەروەردەیین. گەر مامۆستایان بە باشی رابهێنرێن و شارەزابن لە بواری پەروەردە و فێرکردن و لە دەروونناسی منداڵان و لە شێوازە نوێیەکانی ڕێگاکانی وتنەوەی وانەکان و گرێدانیان بە ژیان و بە ژینگەی قوتابیانەوە. لەگەڵ لەبەرچاوگرتنی قۆناغەکانی تەمەنی منداڵی و توانای زمانی و وەرگرتنی هەر قۆناغێک. لەگەڵ جیاوازی تاکەدا لە نێوان قوتابیان. پێویستە مامۆستایان هەست بەم ئەرکە پیرۆزە و بەرپرسیارێتییە هەستیار و چارەنووسازەی ئەستۆیان بکەن بە ئەوپەڕی دڵسۆزییەوە پەیامە پیرۆزەکەیان بە قوتابییەکانیان بگەیەنن. هەمیشە ببن بە پێشەنگ و بە نموونەیەکی بەرز و باش لە ڕەفتار و هەڵسوکەوتەکانیان. تا قوتابییەکانیان چاویان لێبکەن و لێیانەوە فێربن. پێویستە ڕێز لە قوتابییەکانیان بگرن و هەمیشە پاڵپشت و هاندەر و ڕێنماییکەریان بن.

قوتابیان لە قوتابخانەدا زیاتر بە کۆمەڵایەتی دەبن، زیاتریش کراوە دەبن لە مایەنەی تێکەڵ بوون و دروستکردنی پەیوەندی هاوڕێیەتی، لەگەڵ قوتابیانی تر و لەگەڵ مامۆستاکانیان و هاوکاری کردن و بە کۆمەڵ ئەنجامدانی چالاکی هەمەجۆرەوە.

منداڵان لە قوتابخانەدا، خەیاڵ فراوانتر و بیرتیژتر و زەین ڕوونتر دەبن. لە هەموو ڕوویەکەوە گەشەدەکەن و زیاتر شارەزای ئەرکەکانیان و مافەکانیان دەبن. زیاتریش پابەندی یاسا و ڕێساکانی قوتابخانە دەبن. زیاتریش حەز و ئارەزوو و بەهرەی ئەدەبیان دەردەکەون. بە زۆریش هەڵگری چیرۆک و هۆنراوە و سروود و گۆرانین.

قوتابخانەکان دەتوانن ئەم حەز و ئارەزووە سرووشتییانەی قوتابییەکانیان بقۆزنەوە و ڕۆڵێکی گرنگیان هەبێت لە گەشەکردن و پەشکوتنی ئەدەبی منداڵانی کوردمان. لە میانەی ئەو بابەتە ئەدەبی و زانیاری و ڕۆشنبیرییانەی، کە بەشێکن لە بەرنامە و لە پرۆگرامەکانی پەروەردەکرن و فێرکردن و خوێندنەوە و فێربوون. کە بەشدارن لە بنیادنانی کەسایەتی دروست و هاوسەنگی منداڵان. لە ڕێی ئەو بابەتە ئامانجدارانەوە ئاراستەیان بکەن. تا بە دروستی و ئەرێنی ڕەفتار و هەڵسوکەوت بکەن و ڕێز لە پرەنسیپ و لە بەها جوانەکانی کۆمەڵگاکەیان بگرن و ببن بە

تاکەکی سوود بەخش.

بەشەکی زۆر لە بابەتەکانی پرۆگرامەکانی فێرکردن و خوێندنەوە، بە تایبەتیش بابەتە هەمەجۆرەکانی پەرتووکی "خوێندنەوەی کوردی" جۆرێکن لە جۆرەکانی ئەدەبی منداڵان (چیرۆک، هۆنراوە، پەخشان، شانۆ، ئۆپەرێت، دیالۆگ).

قوتابخانەکان دەتوانن بە زۆر شێواز و رێگاوە، گەشە بە ژانرەکانی ئەدەبی منداڵانی کوردمان بکەن. ئەمانەی خوارەوە بەشێکن لەو شێواز و رێگایانە:

١ـ هاندانی قوتابیان بۆ خوێندنەوەی بابەتی هەمەجۆرەی ئەدەبی منداڵان. لەم رووەوە مامۆستایانی زمانی کوردی دەتوانن رۆڵێکی کاریگەر ببینن. دەتوانن بەبێی تەمەنی قوتابییەکانیان، ئەو پەرتووکە کوردییانەی لە پەرتووکخانەکانی قوتابخانەکانیان دان. بیانخەنە بەردەستی قوتابییەکانیان بۆ خوێندنەوەیان. دوایش داوا لە قوتابییە خوێنەرەکانی ئەو پەرتووکانە بکەن، کە بە زاری و بە کورتی باسی بابەتەکانی ئەو پەرتووکانە بکەن کە خوێندیانەوە. تا منداڵان هۆگری خوێندنەوە ببن و دەقی پێوەبگرن و هەر لە منداڵییەوە، خوێندنەوە ببێت بە کولتووریان و بە بەشێک لە ژیانیان. پەرتووکیش ببێت بە هاوڕێی هەمیشەییان.

بە داخەوە کە لە زۆربەی قوتابخانەکانی کوردستان دا، ئەو پەرتووکانەی کە هەیانە، لە ژوورەکانی مامۆستایان دا، لەناو دۆڵابێکدا لە ریزیان کردوون و تۆزیان لێنیشتوون. هەر وەک ئەوەی کە تەنیا بۆ جوانی دانرابن، نەک بۆ خواستن و بۆ خوێندنەوەی قوتابییەکانیان. لە چەند قوتابخانەیەکی کوردستان دا، ئەمەم بە چاوی خۆم بینی.

٢ـ هۆگربوون و دەقگرتنی منداڵان بە خوێندنەوەی پەرتووک و گۆڤارەکانی منداڵان، حەز و ئارەزووی نووسینیان دەورووژێنیت. پێویستە مامۆستاکان هانی قوتابییەکانیان بدەن بۆ دەرخستنی بەهرە و توانای نووسینیان لە پەخشان و چیرۆک و هۆنراوە و وتار. بە زمانێکی سادە و ساکاری کوردی. دەقە جوانەکانیشیان لە بڵاوکراوەکانی سەر دیواری قوتابخانەی، یا لە گۆڤاری قوتابخانەدا ــ گەر هەبێت ــ یا لە ئێزگەی رادیۆیی قوتابخانەدا ـ گەر هەبێت ـ بڵاویان بکەنەوە. یا لە کاتی ریزبوونی بەیانیان لە بەردەم هاوڕێکانیان دا، نووسینەکانیان بخوێننەوە. ئەمانەش دەبن بە هاندان و بە پشتگیری بۆ قوتابییە نووسەرەکانیان، بۆ زیاتریش دەرخستنی بەهرە و تواناکانیان.

٣ـ هۆگربوونی منداڵان بە خوێندنەوە و کڕینی گۆقارەکان و پەرتووکە چاپکراوەکان بۆ منداڵان. دەبێت بە هاندانیش بۆ نووسەرانی ژانرە ئەدەبییەکانی، ئەدەبی منداڵان بۆ چاپکردن و بڵاوکردنەوەی بەرهەمە تازەکانیان و برەودانێکی زیاتریش بە نووسین. تا نووسینەکانیان شایەنی ئەوە بن کە بخرێنە پرۆگرامەکانی خوێندنی قوتابخانەی سەرەتایی و پەرتووکەکانیشیان بخرێنە پەرتووکخانەکانی قوتابخانەکانەوە. هەر ئەمەش گەشە و پێشکەوتنێکی زیاتر بە ئەدەبی منداڵان دەبەخشێت.

٤ـ پێویستە بەڕێوەبەرێتی چالاکی قوتابخانەکان ـ سەر بە پەروەردەی شار و قەزاکان. ساڵانە فیستیقاڵێکی شایستەی کێبڕکێ بۆ قوتابییە نووسەرەکانی بواری ژانرەکانی ئەدەبی منداڵان (هۆنراو، چیرۆک، ئۆپەرێت، پەخشان) سازبکەن. دیاری و خەڵات و میدالیای جوان و بڕوانامەی ڕێزلێنان پێشکەش بە هەموو قوتابییە بەشداربووەکان بکەن و دەقە جوانەکانیش، لەگەڵ وێنەیەکی قوتابییەکان، لە پەرتووکێکی قەشەنگدا چاپ بکرێن. ئەمەش دەبێت بە هاندان و وروژاندنی ڕۆحی کێبڕکێ لە نێوان قوتابیانی قوتابخانەکان دا. بەشێک لەم قوتابییە نووسەرانە، دەبن بە نووسەرانی داهاتوومان.

٥ـ بێگومان ئۆپەرێت و شانۆی قوتابخانە، ڕۆڵ و گرنگییەکی زۆریان لە گەشەکردن و پێشکەوتنی ئەدەبی منداڵان و لە فێرکردن و پەروەردەکردن و ڕۆشنبیریی منداڵان و
لە گەشەکردنی زمانی منداڵان هەیە، لە دەرخستنی ئازایی ئەدەبی و کرانەوەیان دا هەیە. پێویستە بایەخێکی زیاتر بە ئۆپەرێت و شانۆی قوتابخانە بدرێت. ساڵانە ئاهەنگ و فیستیقاڵی ئۆپەرێت و شانۆ بۆ قوتابیانی قوتابخانە سەرەتاییەکان ڕێکبخرێت، چ لەسەر ئاستی قوتابخانەکان دا یا لەسەر ئاستی پەروەردەی شار و شارۆچکەکان دا.
بەداخە لە زۆربەی قوتابخانەکانی کوردستان دا، ئۆپەرێت و شانۆ فەرامۆش کراون.
پێموایە هۆی ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەم هۆیانە: نەبوونی مامۆستایانی پسپۆری دەرهێنانی ئۆپەرێت و شانۆ. نەبوونی هۆڵ و سەکۆی شانۆیی و نواندن. کەمی دەقی ئۆپەرێت و شانۆی نووسراوی تایبەت بە منداڵان.

٦ـ گرنگی دان بە پەرتووکخانەکانی قوتابخانەکان و دەوڵەمەندکردنیان بە پەرتووک و گۆقارەکانی منداڵان و بە سەرچاوەی پێویست. چونکە کتێبخانەکانی قوتابخانەکان گەر بە

پەرتووک و بە گۆڤارەکانی منداڵان دەوڵەمەند بکرێن، دەتوانن ڕۆڵێکی گرنگیان لە ڕۆشنبیریکردنی قوتابییەکانیان هەبێت. پەرتووکخانەکانیش لە لایەن مامۆستایانی زمانی کوردی و گروپێکی قوتابیانی هۆگری خوێندنەوەوە بەڕێوە ببرێن.

٧ـ پێویستە مامۆستایانی زمانی کوردی، لە وانەی خوێندنەوەی بابەتەکانی پەرتووکی "خوێندنەوەی کوردی" دا، بە دەنگێکی بەرز و روون و چێژەوە بابەتەکان بخوێننەوە. خۆشی و چێژێکی ئەدەبی زیاتر بە قوتابییەکانیان دەبەخشن. داوا لە قوتابییەکانیشیان بکەن ئەوانیش وەک خۆیان بە دەنگی بەرز بابەتەکان بخوێننەوە. لە دواییش دا، لە میانەی پرسیار و وەڵامەوە، تێدەگەن کە تا چ رادەیەک قوتابییەکانیان لەو بابەتانەی خوێندیانەوە تێگەیشتوون.

٨ـ بەشداریکردنی مانگانەی قوتابخانەکان لە کڕینی ئەو گۆڤارانەی مانگانە یا وەرزی بۆ منداڵانی کوردمان دەردەچن، لایەنی کەمەوە لە هەر ژمارەیەکیان دا (٣) ژمارەی لێ بکڕن. لە ئێستا دا، گۆڤاری (پەپولە) و (سڤەرە) و (گوڵزار) کە لە کوردستان دا دەردەکرێن. (٣) گۆڤاری رازاوە و ڕەنگین و دیزایین جوانی بابەت هەمەڕەنگەن. دەشتوانن قوتابییەکانیان هانبدەن بۆ کڕین و خوێندنەوەی ئەو گۆڤارانە و پەرتووکی چاپکراوی بابەت هەمەجۆرە بۆ منداڵان.

٩ـ مامۆستایانی زمانی کوردی ڕۆڵێکی گرنگیان هەیە، لە گەشەکردن ئەدەبی منداڵان و لە هاندانی قوتابییەکانیان بۆ هۆگربوون، بە خوێندنەوەی بابەتەکانی ئەدەبی منداڵان بە نووسینی چیرۆک و هۆنراوە و پەخشان. بە تایبەتیش لە وانەی "داڕشتن" دا.

١٠ـ قوتابخانەکان دەتوانن چەندین شێواز و ڕێگای تر بگرنەبەر، بۆ گەشەکردنی ئەدەبی منداڵان و ڕۆشنبیریکردنی قوتابیان لە قوتابخانەکانیان دا.

١١ـ بێجگە لە خێزان و لە قوتابخانە، نووسەرانی بواری ئەدەبی منداڵان، گرنگترین فاکتەرن لە داهێنان و گەشەکردن و پێشکەوتنی ئەدەبی منداڵان. لە سایەی نووسەرانی ئەدەبی منداڵان دا، هەموو ژانرە ئەدەبییەکانی منداڵان گەشەدەکەن. وەک تیبینی دەکرێ بەشێکی زۆری نووسەرانی ئەدەبی منداڵان، مامۆستا بوون یا مامۆستان. بە هۆی تێکەڵبوونی راستەوخۆیان بە جیهانی پاک و بێتاوانی منداڵان، زیاتر لە ئارەزوو و نیاز و راز و خەون و هیواکانی منداڵان تێگەیشتوون. بوونە بە ئیلهام بۆ چیرۆک و بۆ هۆنراوەکانیان. بەڵام ئەمە مەرج نییە. گەلێ کەڵە نووسەرانی بواری ئەدەبی منداڵانی کوردمان هەیە، کە مامۆستا

نەبوون و مامۆستا نين. جوانترين هۆنراوە و چيرۆكيان بۆ منداڵانى كوردمان نووسيوون.

رەزا شوان
نەرويج: ١٨/ ٥/٢٠٢١

نقاشێك لەسەر ژوانى خەياڵ.. دڵى ڕۆژهەڵات

من و تۆ و تەنياييمان
بووينەتە دوا هەوارى خەياڵ
بووينەتە دوا قامەتى ژوانێك
بووينەتە دوا دێوەزمەى ئەم گەردوونە
من و تۆ هەميشە لە ماڵەكەى خەياڵ دوا ژوان دەگرين و
دوا ماڵئاوايى لە چوونەوە دەكەين
من سەر بە ئەوجى تەنياييم
تۆ سەر بە ماڵە پڕ شەڕابييەكەى سێوى
سێو خود خواردنەوەى منە لە سەر دەنگى ناسكى ژنبوون
خود خەياڵێكى بيمارە
ژن، دارهـەنارێكە لە باڵاى باران و
بەجێهێشتنى فرمێسك
من شێتترين و
تۆ خەياڵيترين ڕێگاى ئاوريشميت
تۆ
واتا گ□□ا□ن□وە
من واتا نەڕۆيشتن.
من و تۆ لەو پێكە دەنۆشين ناومان ناوە
يەك و يەك ناكاتە دوو
من و تۆ لەو سەربازي دەچين
دڵى بۆ ژوانێك لە سەنگەرى نەديتن لێدەدات
دڵى تۆ
ماڵێكى ئەبەدي□ و

سێوی من بۆنی دەستی تۆی گرتووە
دەستی تۆ
نقاشێکە بۆ کێشانی تابلۆیەك لە خەیاڵی من
تۆ، ئەبەدیترین جەنگاوەری بۆ کوشتنی مەراق
بەدیار خالقییەوە
سەمات بۆ دەکەم
بەدیار خۆمەوە گۆرانیت بۆ دەڵێم خەیاڵ.

دڵی_ڕۆژھەڵات